

КУЛТУРНИ ПЕЈСАЖ У ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ ПРОСТОРНОГ ПЛАНИРАЊА

Миленко Живковић¹ и Мира Мандић¹

¹Природно-математички факултет, Универзитет у Бањој Луци, Република Српска

Сажетак: Радом се актуализује проблематика концепта културног пејсажа у ретроспекту различитих приступа и праваца развоја. Савремени развојни процеси интензивирају трансформацију пејсажа и усложњавају развој културних система, репродукујући проблеме који детерминишу одрживи развој. Рационалније управљање пејсажом друштвена је неминовност која све више налази мјесто у различитим политикама друштвене праксе. Основни циљ рада је проблематизовање парадигме културног пејсажа са теоретског и практичног становишта као претпоставке одрживог развоја.

Кључне ријечи: Пејсаж (ландшафт), културни пејсаж, културна географија, трансформација, одрживи развој, животна средина, развојни процеси

Original scientific paper

CULTURAL LANDSCAPE IN THEORY AND PRACTICE OF SPATIAL PLANNING

Milenko Živković¹ and Mira Mandić¹

¹Faculty of Sciences, University of Banja Luka, Republika Srpska

Abstract: The paper deals with the concept of cultural landscape with retrospective of different approaches and courses of development. Modern development processes make the landscape transformation more intensive and cause the complexity of cultural systems growth as they reproduce problems that actually determine sustainable development whatsoever. A more rational management of the landscape is a social reality that has found its place among other policies of social practice. The paper aims at the issue of the cultural landscape paradigm (as a prerequisite of sustainable development) from both theoretical and practical aspects.

Key words: landscape (landschaft), cultural landscape, cultural geography, transformation, sustainable development, environment, development processes

УВОД

Чињеница је да је геопростор са својим природним и културним садржајима (пејсажом) подложен константним промјенама. Изражена динамичност рецентне пејсажне трансформације у узрочно-последичном је односу све испољенијег

INTRODUCTION

The fact is that the geo-space along with its natural and cultural contents (landscape) is susceptible to constant alterations. We have been recently facing the dynamic landscape transformations that are causally connected with turning natural landscape into the cultural

преображаја природног у културни пејсаж.

Културни пејсаж, у принципу, одражава материјализацију људских активности у простору. Карактерише га комплексност узрока генезе, интензитета развоја, морфогенезе и интензитета утицаја у простору. Ради се о сложеном механизму узрочно последичних односа изразито динамичних, еволутивних система. Савремени развојни процеси убрзано трансформишу животну средину усложњавајући развој културног пејсажа као и проблема који детерминишу будућност.

Све комплекснији проблеми друштвених односа, међуутицаја људског друштва и материјалног свијета, културе и природе, отварају питања рационалније просторно-функционалне организације и уређења простора, односно одговарајуће друштвене праксе и одрживог развоја, актуализујући у конкретном концепт културног пејсажа.

Концепт пејсажа утемељен је у географској науци и важан је сегмент њених теоретских разматрања и истраживања. Савремени развојни процеси и проблеми дају географији активну улогу у истраживању и изучавању друштвених и њима условљених процеса. Савремени свијет „тражи“ од географа да се позабаве његовим динамичним структурама и изазовима (Johnston, Taylor, Watts, 2002). „Поред географије пејсаж у фокус својих теоретских разматрања стављају и друге науке. Често, њихови резултати чине основе за издвајање, вредновање, заштиту и различите видове планирања пејсажа“ (Тошић, 2012, стр. 43). Дакле, плански приступ развоју културног пејсажа, различитим видовима политика друштвеног планирања, постаје реалност савременог друштва и предуслов одрживог развоја.

ПОИМАЊА И КОНЦЕПЦИЈА ПЕЈСАЖА У ГЕОГРАФИЈИ

У теоријским радовима географа појам пејсажа (одређивање и суштина концепта) није у потпуности разријешен. Према томе,

one.

Essentially, cultural landscape reflects the materialization of human activities within space. It is characterized by complex genesis, development intensity, morphogenesis, and the intensity of spatial impacts. It is a composite mechanism full of causal connections and dynamic, evolutionary systems. Modern processes of development quickly transform the environment and make the cultural landscape development and these future-wise problems even more complex.

Ever more complicated social relations, interrelations between the human society and material world, culture and nature, all raise questions of a more rational spatial-functional organization, i.e. more adequate social practices and sustainable development by making the cultural landscape concept more actual.

The landscape concept is based upon geography and is a pertinent part of its theoretical considerations and researches. Modern development processes and issues provide geography with a more active role when it comes to investigating both social processes and those that are determined by them. The modern world ‘asks’ geographers to deal with its dynamic structures and challenges (Johnston, Taylor, Watts, 2002). „Geography is not the only science that focuses its theoretical considerations upon the landscape. Often, the results provided make the basis for the extraction, evaluation, protection, and various planning of the landscape“ (Тошић, 2012, p. 43). Therefore, a pre-planned approach to cultural landscape development and other types of social planning are a reality of the modern society and a prerequisite of the sustainable development.

PERCEPTION AND CONCEPT OF LANDSCAPE IN GEOGRAPHY

The theoretical works of geographer have not yet reached agreement on the perception of landscape (definition and essence of the

по многим питањима теорије пејсажа није дошло до научних уопштавања, тиме и објективнијег приступа друштвеној пракси, што отежава квалитетније сагледавање радом дефинисане проблематике. Планирање пејсажа, данас све актуелније, захтјевније и комплексније, заснива своја ријешења првенствено на научно-истраживачким резултатима географије. Овим се не жели умањити улога и значај других наука које доприносе адекватним ријешењима.

Географи под појмом „пејсаж“ (фр. *peysage*) најчешће подразумевају дио Земљине површине (предио), хомогене физиономије, којом се издваја од околине. Поред појма пејсаж, у стручној и научној литератури српског говорног подручја, користи се и појам ландшафт (њем. *landschaft*), који је у њемачкој класичној географији поистовјећен са пејсажом.

Са модерним периодом развоја географије, од половине деветнаестог вијека, развија се у Њемачкој, потом у Француској, касније у другим европским земљама концепција ландшафта (пејсажа), подстакнута и попраћена бројним радовима географа. Под утицајем природног детерминизма и посибилистичког учења, као парадигми у географији, односно на дискурсу дуализма физичка – друштвена географија, настала су два приступа географског проучавања ландшафта, проучавање природних и проучавање културних ландшафта. Проучавање природних ландшафта (пејсажа) постаје предметом физичке географије, а културних друштвене, односно културне географије као њене субдисциплине.

Од успостављања концепта ландшафта у географији, па до најновијег периода у његовом поимању, преовладало је холистичко схватање и физиономско начело (Vresk, 1997). Ландшафт дакле, подразумјева изглед геопростора испољен кроз одређене форме природних, односно културних садржаја, као последице интеракције природе и људског друштва. Ради се о специфичним, хомогеним и динамичним

concept). Hence, many questions about the theory of landscape have not been given scientific answers and the social practice have not been more objectively approached to, which makes it more difficult to define these issues in a more qualitative manner. The landscape planning that has been so tangible and demanding these days based all the solution mostly on the geographical scientific research results. By this, we do not wish to minimize the role and relevance of other sciences that make contribution with their adequate solutions.

Speaking about the term landscape (French *peysage*) geographers usually refer to the part of the Earth's surface (scenery) of a homogeneous physiognomy that extracts it from its surrounding area. Apart from the term landscape, both expert and scientific Serbian speaking literature uses the term *landschaft* (German origin), which the classic German geography identifies with the term landscape.

Starting with mid 19th century, the modern courses of geography development in Germany and France, and then in other European countries, treated the concept of *landschaft* (landscape) through numerous geographers' work. Two geographical approaches to landscape – studies of natural and cultural landscapes – emerged under the impact of natural determinism and possibilistic studies (geographical paradigms), i.e. based on the physical-social geography dualism. The studying of natural landscape became the subject of physical geography and social geography (i.e. cultural geography as its sub-discipline) studied the cultural landscape.

Ever since the concept of landscape was set in geography until the recent perceptions, holistic perception and physiognomy principles have been dominant. (Vresk, 1997). Therefore, *landschaft* refers to the appearance of the geo-space expressed through different forms of natural, i.e. cultural content, which is a consequence of the interaction between nature and human society. It is about the specific, homogeneous, and dynamic spatial-

просторно-физиономским категоријама, које чине непоновљив и недијелјив дио Земљине површине.

Учење о ландшафту послужило је као полазишна основа при диференцијацији простора (физиономска регионализација), попримајући поред научног све већи апликативни значај.

* * *

Људско друштво је својим радом, у задовољењу животних потреба, током историјског развоја стално мијењало и обликовало своје окружење. Интензитет антропогеног дјеловања одредио је степен измијењености животног простора и основну подјелу пејсажа, према настанку, на: примарни (природни) и секундарни (културни) пејсаж. У развоју културног пејсажа релевантне су све друштвене активности које иницирају и утичу на развојне процесе. Према томе, различити облици људског дјеловања у конкретним природним и друштвено-историјским околностима генеришу различите садржаје, као крајње облике своје геопросторне испољености (Живковић, 2010). Наиме, ради се о карактеристичним функционалним системима (руралног, урбаног, аграрног, индустријског, туристичког, инфраструктурног... карактера), примјерени различитим условима и могућностима развоја (Тодић, 2006). Дакле, степен и карактер модификације културног пејсажа, односно специфичности „културног идентитета“ ландшафта, овисан је о процесима проистеклим из одређених облика организације живота на конкретном простору и датом времену (Ruppert, Schaffer, Maier i Paesler, 1981).

Остварени увид у основну појмовност културних пејсажа логички упућује на њихово дефинисање као комплексних геопросторних система насталих људским радом током цивилизацијског развоја. Аутори, који се баве овом проблематиком углавном су на стајалишту проучавања културних пејсажа у контексту односа људског друштва и природе,

physiognomic categories that make the unforgettable and inseparable part of the Earth's surface.

Studies about landscape have been the starting point for spatial differentiation (physiognomic regionalization) attaining both scientific and applicable relevance.

* * *

During the historical development, through their labor, human society have been changing and adjusting the environment in order to meet their needs. The intensity of anthropogenic activities affected the level of living space alterations and the basic division of landscape formation was divided into: primary (natural) and secondary (cultural) landscape. When it comes to cultural landscape planning, what is relevant is all the social activities that affect and initiate development processes. Therefore, different types of human actions under specific natural and social-historical circumstances generate different content that are a final version of geo-political expression (Живковић, 2010). Namely, it is about typical functional systems (rural, urban, agrarian, industrial, touristic, or infrastructural) that adapt to various conditions and development options (Тодић, 2006). Therefore, the level and character of the cultural landscape modification, i.e. specificity of the landscape's 'cultural identity', depends on the processes that resulted from a life organization at a specific place and specific time (Ruppert, Schaffer, Maier and Paesler, 1981).

Perception of the basic idea of cultural landscapes logically indicates their definition in terms of complex geo-spatial systems that came out of human labor throughout civilization development. The authors who deal with these issues mostly regard the cultural landscape from the aspects of human society and nature, accenting the evolution from natural to cultural landscapes.

с нагласком на еволуцији од природног до културног пејсажа.

Концепт културног пејсажа зачиње се развојем културне географије у првој половини XX вијека. Протагонистом овог концепта сматра се амерички географ њемачког поријекла К.Сауер (оснивач „Берклијске школе културне географије“), који је 1925. године у чланку „Морфологија предјела“ увео у културну географију појам културног пејсажа (ландшафта). Тако се у културној географији, од самог њеног зачетка, као главни предмет проучавања наметнуо културни пејсаж, који је посматран као резултат трансформације природног пејсажа под утицајем култура људских заједница, што се у највећој мјери задржало до данас. Географско проучавање културног пејсажа усмјерено је дакле на однос човјек-природна средина и физиономске последице.

Нови теоријско-филозофски утицаји и парадигме у географији, 70-их година XX вијека, допријели су конструктивнијем развоју географије као науке, унутар ње културне географије, и новом погледу на културу и културни пејсаж. Традиционална културна географија подвргнута је бројним критикама због усредочености на материјалне садржаје, визуелне аспекте, наглашеног историјског карактера и сл. (Duncan, 1980; Jackson, 1989). У културну географију уводе се нови методолошки приступи (хуманистички, радикални) и нове теме карактеристичне за тзв. „културну транзицију“ (Грчић, 2011). Међутим, она не напушта нека од основних традиционалних обиљежја (однос човјек-природа, интерес за културне идентитете и културне предјеле). Географски пејсаж, сходно схватањима присталица хоролошке парадигме, дефинише се као недјелјива и непоновљива територијална јединица (функцијално јединство), односно говори се о пејсажним геоконплексима и геосистемима. Такви приступи присутни су у радовима Бобека, Нефа, Туровског и неких других географа. Искорак у креативном поимању културног пејсажа иде са протагонистима парадигме организације

The cultural landscape concept started with the emergence of cultural geography at the early 20th century. German-American geographer, K. Sauer, is considered to be the pioneer of this concept (founder of the „Berkley cultural geography school“), who, in 1925, introduced the term of cultural landscape into cultural geography in his paper „Morphology of the scenery“. So, ever since the beginning of cultural geography, cultural landscape has been the main subject of its study, and has been regarded as a result of transformation of natural landscape under the influence of human cultural communities and it has been that way ever since. Geographical studies on cultural landscape rest on the humans-nature ratio and its physiognomic consequences.

The new theoretical-philosophical impacts and paradigms in geography in 1970s contributed a more constructive development of geography as a science and the cultural geography as its sub-discipline. Traditional cultural geography has been exposed to too much criticism due to its focus on material contents, visual aspects, and historical character (Duncan, 1980; Jackson, 1989). New methodological approaches (humanistic, radical) and new topics typical of ‘cultural transition’ were introduced into cultural geography “(Грчић, 2011). Nevertheless, it still holds down to some basic traditional features (humans-nature ration, cultural identity, cultural scenery, etc.). According to horologic paradigm advocates, geographical scenery is defined as an inseparable and inimitable territorial unit (functionally unified), i.e. we are then talking about scenery geo-complexes and geo-systems. Such one approach was typical in works of Bobek, Nef, Turovski, and some other geographers. A step forward within the cultural landscape perception was made by the advocates of spatial organization paradigm. Namely, they refer to cultural landschaft as „a product of a rationally planned action run by human society...“ (Тошић, 2012, p. 44). The

простора, који културни ландшафт посматрају као „производ рационалне планске акције коју је спроводило друштво...“ (Тошић, 2012, стр. 44). Новом културном географијом културни пејсаж постаје дио политике различитих видова друштвене праксе, уграђујући се постепено у основе савремених стратегија планирања.

new cultural geography made the cultural landscape a part of policies of various social practices, becoming a backbone of modern planning strategies.

Таб. 1. Елементи за одређивање парадигми у географији (према Harveyju, Hollyiu, 1981)

Tab. 1. Elements for setting geographic paradigm (according to Harveyju, Hollyiu, 1981)

Аутор	Егземплар	Представа о објекту (предмету)	Теорије и закони	Методе	Парадигме
Ratzel	<i>Antropogeographie</i>	однос анорганског и органског свијета	дарвинизам, природни детерминизам	дедуктивна; Newtonov закон; систематски приступи	природни детерминизам
Vidal de la Blache	<i>Tableau de la Geographie de la France</i>	стварање могућности за људске заједнице промјеном односа вриједности и начина живота	начин живота; produkt i refleksija odnosa čovjek-okolina	теренски рад; Case studies; узрочни односи	посибелизам
Sauer	<i>Problem of Land Clasification; Objectives of Geographic Study; The Morfology of Landscape</i>	вријеме-четврта димензија у географији; пејсаж у географији	културни пејсаж, настаје из природног; човјек-модификатор околине	теренски рад; историјска реконструкција културног пејсажа	парадигма пејсажа
Hartshorne	<i>Nature of Geography</i>	хронологија; идиографско схватање	функционални однос; класификација	теренски рад; картирање	хоролошка парадигма
Schaefer	<i>Exceptionalism in Geography</i>	просторне интеракције; просторна организација; номотетички приступ	локације; циркулација; дистрибуција; насеља	математичке и статистичке методе; научна метода	парадигма просторне организације

Извор: Према Harveyju, Hollyiu, 1981.

Source: According to Harveyju, Hollyiu, 1981.

Крајем прошлог вијека у географији се почиње осјећати утицај новог, постмодернистичког, друштвено-филозофског правца, па се с правом може говорити о парадигми постмодернизма у географији. Нови теоријско-методолошки приступи довели су до ширења спектра научног интересовања културне географије

In late 20th century, there was the impact of a new, post-modernist, social-philosophic movement so we can now freely speak about a post-modernist paradigm in geography. The new theoretical-methodological approaches caused a wider range of scientific interest of cultural geography that focuses on „characteristics of modern times“-

која се фокусирају на „особеностима новог времена“ - глобализацију, сукоб култура у процесу глобализације, културне границе, бројне социјалне и моралне проблеме данашњице,... (Грчић, 2011, стр. 11). Редифинисана је концепција простора, локалитета и природне средине, што је дало нове димензије концепту културног ландшафта.

Елементарни увид у теоријско-методолошки развој концепта ландшафта у географији упућује на закључак да је свака парадигма на себи својствен начин третирала проблем пејсажа, дајући му адекватну улогу и значај у друштвеној пракси.

Да напоменемо, да се у одређеној мјери, али не и довољној, на директан или индиректан начин, културним пејсажом бавили и српски географи, од Јована Цвијића до новијих научних радова М. Грчића и других.

КУЛТУРНИ ПЕЈСАЖ И САВРЕМЕНА ТРАНСФОРМАЦИЈА ПРОСТОРА

На трансформацију пејсажа утиче више фактора природног, цивилизацијског, културолошког, друштвено-економског и историјско-политичког карактера (слика 1).

Дати прилог упућује на факторе трансформације пејсажа, подразумевајући при том конкретан простор и временски оквир. У конкретном, могући су сви облици односа и веза, као и корелација вишеструког односа међуовисности. Међудејство њихових утицаја предиспонира развојне процесе различитог интензитета и карактера, који трансформишу пејсаж конкретног геопростора.

Просторно-временски различит цивилизацијски развој предодредио је различите типове културног пејсажа дилем Земље. Они се разликују по више основа: постанку, степену трансформације, динамици промјена и доминантним факторима обликовања (Myga – Piątek, 2011). У основи детерминисани су структуром и физиономијом. Културни пејсаж као

globalization, cultural clashes, cultural boundaries, many social and moral issues, etc. (Грчић, 2011, p.11). The concepts of space, locations, and natural surroundings have been redefined, which provided a new dimension to the cultural landscape concept.

The basic insight into the theoretical-methodological development of the landscape concept indicates that each paradigm, in its own way, treated the landscape issues, giving them an adequate role in social practices.

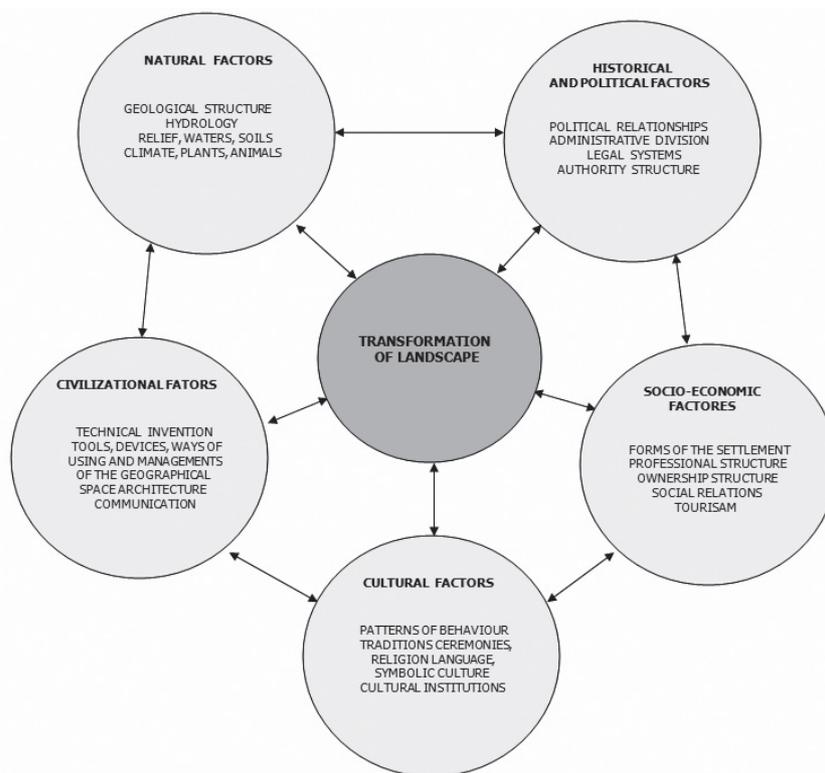
We should also mention that, to a certain extent but not sufficiently, both directly and indirectly, cultural landscape has been discussed by Serbian geographers from Jovan Cvijić to Mirko Grčić's recent papers.

CULTURAL LANDSCAPE AND MODERN SPATIAL TRANSFORMATION

The landscape transformation has been influenced by several factors such as natural, civilization, cultural, social-economic, and historical-political ones (Figure 1).

The Figure indicates the factors of landscape transformation taking into account a specific space and timeline. More specifically, all possible types of relations and connections are considered as well as the co-relation of multiple inter-dependences. The interaction of the impacts determines the development processes of different character and intensity as they transform the landscape of a specific geo-space.

Difference in the space-time civilization development framework caused various types of cultural landscape throughout the world. They differ in more than one aspect: formation, level of transformation, change dynamics, and dominant factors of formation (Myga – Piątek, 2011). Basically, these are determined by the structure and physiognomy.

Сл. 1. Фактори промјене пејсажа (Myga-Piatek, 2011)

Fig. 1 The factors that influence the evolution of landscapes (Myga-Piatek, 2011)

еволуциони продужетак природног пејсажа, може се поред осталог сматрати одразом еволуционог развоја људских вјештина и способности да користе и преуређују околину – агрогенеза, техногенеза и инфогенеза (Andreychouk 2008). Исти аутор констатује да је рецентни пејсаж резултат процеса утемељених у техногенези и инфогенези.

Раст људске популације и цивилизацијских стандарда интензивира притисак на животну средину и „потрошњу“ простора. Пејсаж, обликован вијековима, подложен је брзој трансформацији, која се испољава: ширењем стамбених површина, „туристичком колонизацијом“, комерцијализацијом заштићених подручја (туризам, лов, викенд насеља...), подизањем комерцијалних комплекса, развојем саобраћајне инфраструктуре, развојем „вјештачких“ пејсажа (технополиси, вјештачка језера, вјештачка острва ...), индустријализацијом

The cultural landscape as an evolutionary extension of natural landscape can be regarded as a reflection of evolutionary development of human skills and ability to use and alter the environment – agro-genesis, technical-genesis, and info-genesis (Andreychouk 2008). The same author said that the recent landscape is a result of the processes based upon technical-genesis and info-genesis.

The development of human population and civilization standards puts pressure on environment and space ‘consummation’. The landscape, formed throughout centuries, is susceptible to quick transformation that results in: spreading of residential quarters, „tourist colonization“, commercial usage of protected areas (tourism, hunting, fishing, etc.), commercial settlements, traffic infrastructure, development of „artificial“ landscapes (techno-polises, artificial lakes, artificial islands, etc.), agricultural industrialization

пољопривреде и ширењем деградираних подручја (Myga-Piatek, 2011). Развој културног пејсажа у узрочно-последичном је односу са ширењем екумене.

Рецентни цивилизацијски развој усложњава утицај људског друштва на животну средину, док су процеси глобалне „потрошње“ простора све очигитији. Нарастајући проблеми одрживости геосистема (природни и вјештачки) подстичу друштвену свијест на промјену гледишта развојних приоритета и неминовности рационалнијег приступа планирању и управљању пејсажним комплексима.

КУЛТУРНИ ПЕЈСАЖ И САВРЕМЕНА ДРУШТВЕНА ПРАКСА

Процеси глобализације (међуповезаност и међуусловљеност друштвених, политичких, економских и културних процеса дилем свијета) усложњавају развој културних система отварајући проблеме битне по њихову одрживост. Упоредо се мијења и перцепција важности пејсажа, до концепта одрживог развоја. Уколико прихватимо већ наведено мишљење Анредјчука, да је рецентни пејсаж резултат процеса утемељених у техногенези и инфогенези, долази се до спознаје да наука-знање постаје кључни фактор развоја савременог човјечанства.

Пејсаж не спада у потрошачко добро, напротив треба га третирати попут стратешког ресурса (Gorka, 2008; Redclift, 1996). Наведена размишљања подразумевају рационализацију економисања простором, односно планирање развојних процеса на принципима одрживости.

У већини земаља Европе осјећа се потреба за новом просторно-функционалном организацијом и демократизацијом у смислу либерализације раније централизованих одлука о управљању простором. У земљама Западне Европе, 70-их година прошлога вијека, предузимају се мјере заштите вриједности, одржавања и регенерације

and spreading of de-agrarian areas (Myga-Piatek, 2011). There is a causal connection between the cultural landscape development and ecumenism spread.

The recent civilization development complicates the human impact on the environment and the processes of global space ‘consummation’ have become more obvious. The growing problems of geo-system sustainability (natural and anthropogenic alike) initiate the social awareness about development priorities and inevitability of a more rational approach to landscape planning and management.

CULTURAL LANDSCAPE AND MODERN SOCIAL PRACTICES

Processes of globalization (interconnection and mutual conditioning of social, political, economic, and cultural processes throughout the world) complicate the development of cultural systems rising up the issues relevant for the sustainability. Simultaneously, the perception of the landscape importance alters. If we embrace Andrejčuk’s opinion that the recent landscape is the result of processes based upon techno-genesis and info-genesis, we infer that science and knowledge are keys to modern humankind development.

Landscape is not a part of consummation goods but it should be treated as a strategic resource (Gorka, 2008; Redclift, 1996). All these opinions indicate a more rational space usage, i.e. planning of development processes based on the sustainability principles. In most European countries, there is a need for a new spatial-functional organization and democracy with reference to liberalization of previously centralized decisions on spatial management. In 1970s west Europe there were some measures adopted so as to protect the value of the landscape in order to maintain and regenerate it. Meanwhile, landscape planning made a long way from the initial concept of protection to the sustainable

пејсажа. У међувремену, планирање пејсажа еволуирало је од првобитног концепта заштите до концепта одрживог развоја. Нови приступи политици планирања пејсажа, првенствено у Европској унији, стављају у први план заштиту, управљање и планирање. На то нас упућује „Европска конвенција о пејсажу“ (међународни документ важећи за земље које су га усвојиле), донешена 2000. године (на снази од 2004). Конвенцију чини скуп одредница и законских стандарда који детерминишу пејсажне политике. У питању су нови инструментарији који се превасходно односе на заштиту, управљање и планирање ландшафта у Европи (Gerlee, 2008). Генерално, политика пејсажа заснована је на перспективи одрживог развоја. Одредбе конвенције истичу улогу пејсажа у друштвеној пракси. Конвенција наглашава да пејсаж чини фундаментални ресурс економског развоја и истиче његов еколошки и културни значај. Између осталог, конвенција регулише пејсаж као темељну компоненту европског природног и културног наслеђа, што је уједно и фактор јачања европског идентитета (Gerlee, 2008). Дакле, укупни квалитет пејсажа има значајну улогу на квалитет живота људске популације.

Сходно новим приступима у политици планирања пејсажа Европске уније и Европској конвенцији о пејсажу, пејсаж Републике Српске, односно Босне и Херцеговине, треба посматрати као опште добро и темељни развојни ресурс. То подразумева промјену перцепције о пејсажу, нови приступ издвајања, вредновања, управљања и планирања, претпостављајући комплексност, мултифункционалност, економичност, трајност, еколошност.

Републику Српску карактерише изразит природни диверзитет као и специфичности културно-историјског наслеђа, пројектованих кроз хетерогеност испољавања културног пејсажа. Квалитативна својства пејсажа прожета су еколошком димензијом. Приступ у третирању његових вриједности показатељ је неизграђености вриједносног и институционалног система и представља

development concept. The new approaches to landscape planning, mostly in European Union, refer to protection, management, and planning. Furthermore, it is clearly stated in the ‘European Convention on Landscape’ adopted in 2000 (an international document valid in the adopting countries that came into force in 2004). The Convention is a set of guidelines and legal standards that determine the landscape policies. It is about the new instruments that mostly refer to European landscape protection, management, and planning (Gerlee, 2008). Generally, the landscape policy is based upon the sustainable development perspective. The provisions of the Convention stress out the role of landscape in social practices. The Convention says that landscape is a fundamental resource of the economic development crucial from both ecological and cultural aspects. Among other things, the Convention regulates the landscape as a basic component of European natural and cultural heritage, which also makes it a crucial feature of making European identity stronger (Gerlee, 2008). Thus, the total quality of landscape significantly impacts the human population life standards.

Due to the new approaches to EU landscape planning and European Convention on Landscape, the RS and BiH landscape should also be considered as a common goods and basic development resource. Therefore, it is crucial to alter the perception of landscape, its evaluation, management and planning, taking into account its complexity, multi-functionality, and economic and ecological aspects.

Republic of Srpska is rich in natural diversity and cultural-historic heritage, projected through heterogeneity of cultural landscape. The qualitative features of landscape are full of ecological dimensions. The treatment of landscape values indicates the insufficient perception of valorization and institutional systems and is the weakest link in treating space and development. The existing regressive trend in RS landscape development

најслабији сегмент у третирању простора и развојним политикама. Присутни регресивни тренд у развоју пејсажа РС најочљивији је код руралних екосистема. Управљање развојем пејсажа у складу са развојним принципима дефинисано је с више правних аката и закона у циљу његове заштите и унапређења (Закон о заштити животне средине, Закон о заштити природе, Закон о националним парковима, Закон о културним добрима...). Некоординисаност унутар институционалног система, између законске регулативе и праксе, манифестује се у дегенеративним формама културног пејсажа, и пејсажа уопште, с могућим дугорочним последицама на развој геосистема Републике Српске.

Сет донесених закона представља полазни корак у свеобухватном приступу проблематици заштите природних и културних вриједности у циљу њиховог одрживог развоја и потреба наредних генерација. Комплексан приступ захтјева сарадњу на свим нивоима и „координисане активности корисника простора, те ангажман надлежних научних, образовних и културних институција“ (Гњато, 2010, стр. 33). У начину актуелног економисања геопростором Републике Српске наглашен је недостатак просторног планирања и управљања, интегралног сагледавања културног и природног пејсажа као и некоординисано дјеловање актера у кориштењу простора и његовој трансформацији.

ЗАКЉУЧАК

Однос према културном пејсажу има просторно-временску димензију видљиву у ретроспекту различитих научних парадигми. Динамика развојних процеса и њихова глобализација интензивирају експлоатацију простора, чиме се доводи у питање његова одрживост.

Теорија и пракса појединих земаља недвосмислено су показале да концепт културног ландшафта интегрише низ

is most obvious with the rural ecosystems. Landscape development management in compliance with the development principles is defined by several legal acts and laws aiming at its protection and improvement Law on Environment Protection, Law on Nature Protection, Law on National Parks, Law on Cultural Goods, etc.). Poor coordination within the institutional system and legal practice resulted in degenerative forms of cultural landscape with possible long-term consequences for the geo-system development of Republic of Srpska.

The set of laws recently adopted is the starting point of the overall approach to natural and cultural values protection, aiming at the sustainable development and future generations' needs. This complex approach calls for the cooperation at all levels and „coordinated activities of the space users and the engagement of authorities, educational, scientific and cultural institutions“ (Гњато, 2010, p.33). The current economic usage of the RS geo-space lacks spatial planning and management, and integral comprehension of cultural and natural landscapes, and is full of uncoordinated usage of the space and its transformation.

CONCLUSION

The treatment of cultural landscape has a spatial-time dimension that is obvious when it comes to retrospection of different scientific paradigms. The development dynamics and globalization intensify the space exploitation, which puts the sustainability in risk.

Both theory and practice of some countries undoubtedly showed that the cultural landscape concept integrated a whole range of development problems relevant

развојних проблема битних за одрживи развој. Успостављање друштвеног амбијента, у којем је одговорност располагања животном средином морална норма, постаје неопходност савременог друштва, због досегнутог прага толеранције и одрживости капацитета геосистема, што претпоставља нову парадигму у поимању културног пејсажа.

Концепт пејсажа има своје утемељење у географској науци, што јој даје право на активну улогу у усмјеравању развојних процеса у правцу позитивне трансформације.

Степен уређености пејсажа одражава ниво цивилизацијског развоја и његове мултипродуктивности.

for the sustainable development. Modern society demands a social atmosphere in which responsibility for environment would be a moral normative because the geo-system capacities and sustainability have reached the. All this leads us towards a new paradigm of cultural landscape perception.

The landscape concept lies in the geographical science, which gives geography the right to actively conduct the development processes towards positive transformation.

The level of landscape design reflects the level of civilization development and its multi-productivity.

ЛИТЕРАТУРА/BIBLIOGRAPHY:

1. Andreychouk, V. (2008). *Evolution of the geographical environment and contemporary geography*, Dissertations Commission of Cultural Landscape of PGS
2. Duncan, J., S. (1980). The Superorganic in American Cultural Geography. *Annals of the Association of American Cultural Geographers*.
3. Ђњато, Р., Живак, Н., Медар-Тања, И. (2010). Институционални оквир иразвојни аспекти заштићених подручја у Републици Српској. *Гласник ГДРС, св. 14*. Бања Лука: Географско друштво Републике Српске
4. Gerlee, A. (2008). *Landscape and "landscape qualities" in national law and public perception*, in *Landscape studies as a basis of proper spation management*, ed.: Zareba A., Chylinska D., University of Wroclaw, Wroclaw.
5. Gorka, A. (2008). *Landscape management in the in the time of consumption*, Dissertations Commission of Cultural Landscape of PGS.
6. Грчић, М. (2011). Гносеолошки модели географских проучавања односа природе и друштва. *Гласник српског географског друштва, свеска ХС1-бр.1*. Београд: СГД
7. Грчић, М. (2011). Културна географија - аспект и дисциплина друштвене географије. *Гласник ГДРС, св. 15*. Бања Лука: Географско друштво Републике Српске
8. Harvey, M., E., Holly, B., P. (1981). *Paradigm, Philosophy and Geographic Thought*. Croom Helm
9. Johnston, R., J., Taylor, P., J., Watts, M., J. (2002). *Geographies of Global Change: Remapping the World* (2.izd.). Oxford: Blackwell
10. Jackson, P. (1989). *Maps of Meaning: An Introduction to Cultural Geography*. London: Unwin Hyman
11. Myga-Piatek, U. (2011). Cultural Landscape of the 21st Centuru: Geographical Consideration between Theory and Practice. *Hrvatski geografski glasnik, Vol. 73, br. 2*. Zagreb: Hrvatsko geografsko društvo
12. Redclift, M., R. (1996). *Wasted: counting the cost of global consumption*. London: Eartscan
13. Ruppert, K., Schaffer, F., Maier, J., Paesler, R.. (1981). *Socijalna geografija*. Zagreb: Školska knj.

14. Тодић, Д. (2006). *Културни пејсаж новоградске општине*. Бања Лука: Географско друштво Републике Српске, књ. 16
15. Тошић, Д. (2012). *Културни пејсаж у географској парадигми*, Међународни научни скуп, Проблеми и изазови савремене географске науке и наставе. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду
16. Vresk, M. (1997). *Uvod u geografiju - razvoj, struktura, metodologija*. Zagreb: Školska knjiga
17. Живковић, М. (2010). Регионалногеографски нодално-функционални концепт у контексту савремених географских кретања. *Глобус*, бр. 35. Београд: Српско географско друштво